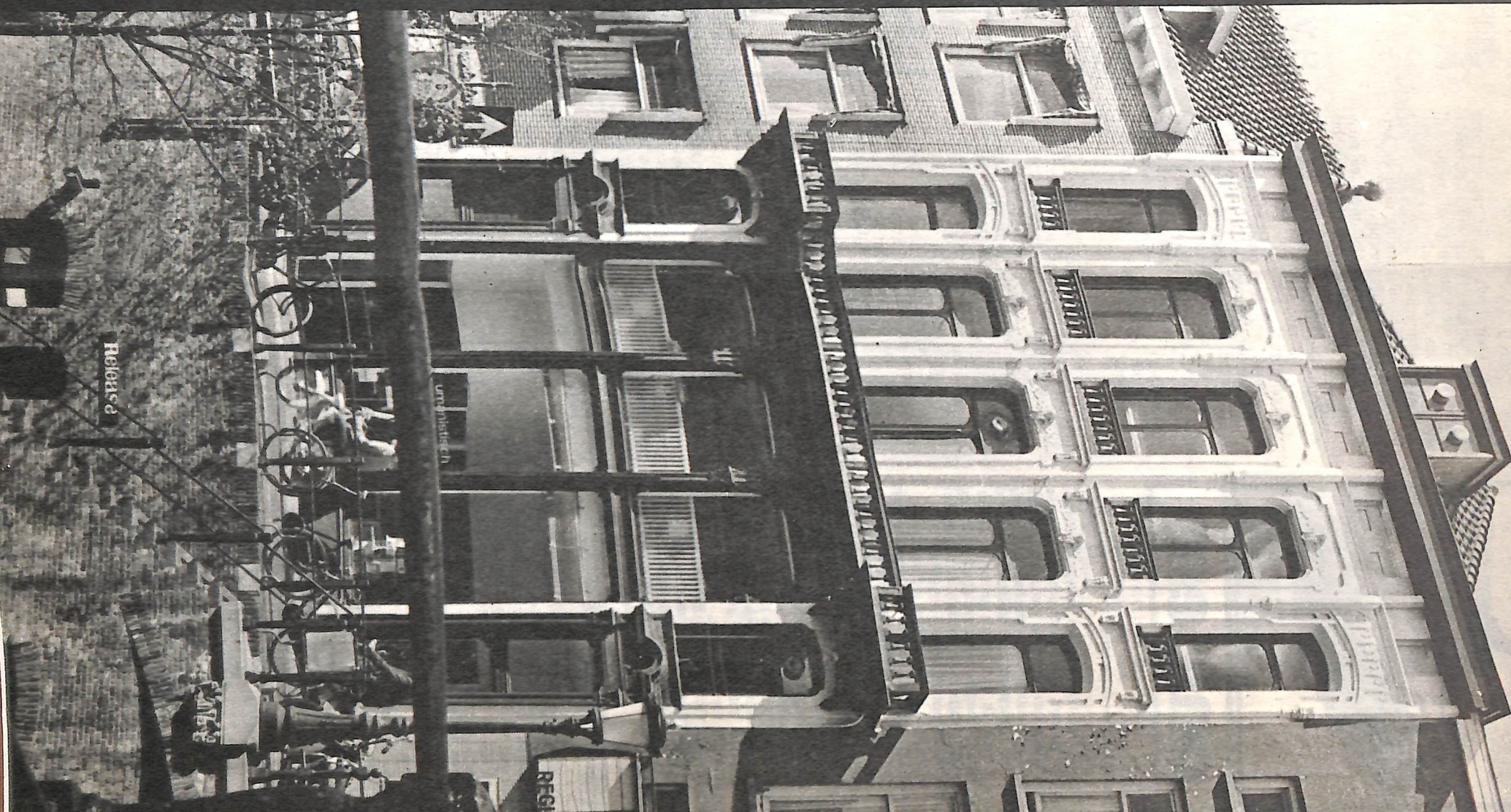

26/21 - Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 4 december 1971

HUMANIST

Humanistische dogmatiek

Met grote instemming las ik wat dr. Groot in No. 19 van 'Humanist' schreef over de rationalistische instelling van het HV. Ook ik ben humanist; lid van het HV (sinds 1947) en toch geen rationalist. Ik werd lid direct nadat ik had kennis genomen van de toenmalige beginselverklaring, die ik nog ten volle onderschrijf, omdat ik het gevoel had: 'daar hoor ik bij!'

Maar het binnensluipende dogmatisme van hen die alles rationeel-causaal willen verklaren en die hun ogen sluiten voor alles wat deze zienswijze weersprekt, maakt soms dat ik mij niet meer geheel thuis voel in het HV. In het vorige seizoen heb ik een aantal inleidingen gehouden over parapsychologie en de konsekwenties daarvan voor ons mensbeeld. Toen vooral is mij duidelijk geworden, hoe welig de dogmatiek bloeit in de kringen van hen die prat gaan op hun ondogmatische levenshouding. De humanist is geen 'ongelovige' (hoewel hij zichzelf vaak zo noemt). Hij en het HV moeten zich houden voor het gevaar dat een humanistische dogmatiek het Verbond tot een sekte degenerereert.

W. J. van Renssen, Voorburg

De Humanisering van de Samenleving

Over dit onderwerp wordt tegenwoordig veel gesproken en geschreven. Niet alleen aanhangers van het Humanistisch Verbond, maar ook vele tot een kerk behorende lieden en zij, die zich zomaar geëngageerd voelen, doen allerlei uitstekend werk om het woon- en leefklimaat zo menswaardig mogelijk te maken.

Hebben deze ijverars voor een leefbare wereld zich wel eens afgevraagd wat zij eigenlijk aan het doen zijn? Is het niet zo, dat zij in feite alleen maar de gevolgen van de déhumaniserende werking van ons maatschappelijk stelsel bestrijden?

Ik zou niet willen beweren, dat zij het voor deze tijd zo noodzakelijke werk dienen te vervangen door werk aan een nieuwe wereldstructuur waar een humaniserende invloed van uitgaat maar wel, dat zij naast hun acties voor milieuverbeteringen minstens zoveel aandacht dienen te wijden aan wereldstructuurverbeteringen, want zonder deze laatste zullen alle andere verbeteringen lapmiddelen blijken en de problemen, die om een oplossing schreeuwen, zullen eerder meer dan minder worden.

Ben J. Dudink, Zaandam

Een Humanistisch Verbond? Ja!

Dr. G. A. Kooy heeft in zijn rapport over de situatie van het HV een vijftal oorzaken genoemd van de weinige groei, resp. stilstand van ons ledenaantal.

1. verenigingsmoeheid
2. de strijd tegen miskenning door de kerken is zo goed als voorbij
3. de kerken beginnen zich meer en meer met het maatschappelijk leven te bemoeien
4. er zijn een beduidend aantal andere levens- en maatschappij beschouwelijke organisaties
5. De image van de doorsnee-humanist — lid van het verbond, is die van een 'nette, nogal intellektualistische, brave esthetische meneer (mevrouw) — die geen oplossing weet voor de frustraties, waarom het gaat. Dit laat hij aan andere organisaties over, die er wel zicht op hebben, die wel bewogen zijn en gelukkig nog jong.

Als dit beeld juist is, dan ziet het er met het HV triest uit. Deze publikatie is al enige maanden oud, maar laat me nog steeds niet los:

Verenigingsmoeheid? Ongetwijfeld. Maar die vermoeidheid verdwijnt, zodra men bij het doel van welke organisatie ook, maar met huid en haar betrokken is. Sterker: *dan treedt er geen vermoeidheid op.*

De kerken beginnen zich meer en meer op maatschappelijk terrein te bewegen: Ik heb de indruk, dat de rapporteur van mening is, dat het H.V. erdoor in een concurrentiepositie wordt gedrongen.

Ook vele levens- en maatschappelijk beschouwelijke organisaties maken de noodzaak van het lid zijn van het H.V. enigszins dubieus.

Maar nu dringt toch wel sterk de vraag naar voren: *wat willen we eigenlijk met ons H.V.?*

Wij willen toch een bundeling van mensen zijn, die in de kerken geen bevredigend antwoord krijgen op de vraag, wat is de zin van mijn leven. Mensen, die een ander geloof aanspreekt, nl. het geloof in de mogelijkheden van de mens, ondanks alles wat tegen hem pleit.

Mensen, die weten, dat wij geneigd zijn tot alle kwaad, maar gelukkig tot veel goeds in staat.

Mensen, die *geloven*, dat een mens van tijd en taak bewust moet zijn.

Mensen, die *geloven* zinvol te zijn ingeschakeld in het grote gebeuren, dat leven heet. Mensen, die *geloven* te moeten leven in engagement met lot en leven van den ander. Mensen, die *geloven*, dat dit de contouren zijn van hun geestelijk bestaan.

Mensen, die *geloven*, dat dit de energiebron behoort te zijn, van waaruit ze deel willen nemen aan het werk van *alle* maatschappelijk gerichte verenigingen.

En ik maak mij sterk, dat die 'intellektualistisch-braaf-etische' meneer (mevr.) daar ook bij is en zelfs 'bewogen', al is hij één van de wat ouderen.

Doen de kerken daar nu ook meer aan mee? Des te beter. Maar het criterium voor ons lidmaatschap ligt primair in onze geestelijke habitus.

Kan men dit alles nu niet 'geloven' zonder lid te zijn van een verbond? Stellig wel. Alleen, er is een organisatie nodig om mensen tot elkaar en tot nadenken te brengen. Om ze te trekken uit de sfeer van *laisser-fair* - *laisser-aller* naar bewuster leven. Het is, dacht ik, de opgave van het H.V. de dialoog

en de discussie op gang te helpen over alle aspecten van menselijk leven. Dan komen vanzelf de mensen naar voren, die bekwaam kunnen meedoen aan het werk der humanisering.

W. de Wit, Groningen

H.V. RADIO

Hilversum 2: 9.45-10.00 uur

5 december

De Hr. P. A. Pols, centraal geestelijk raadsman van justitie, spreekt naar aanleiding van de recente onlusten in de gevangenissen.

12 december

Een nieuw boek, 400 jaar oud, door Dr. H. Bongers.

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 21

4 december 1971

Redaktrice:

Josephine Vonk

Redaktieraad:

Mevr. P. Hienekamp,

R. de la Rie,

H. J. Roethof,

H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:

F. C. van Soesbergen,

Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,

telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet

Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:

Postbus 114, Utrecht,

telefoon 030-24641.

postgiro 58 t.n.v.

'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:

Nederland, andere EEG-landen,

Suriname en Ned. Antillen f 15,—

Overige landen f 17,50

Losse nummers f 0,75

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

Coornhert als hervormer van het strafstelsel

door H. Bonger

Aan Zijne Excellentie de
Staatssecretaris van het
Ministerie van Justitie
Plein 2 b
's - G r a v e n h a g e

PAP-PE/545/V/2150'71/AW
Betreft: Het Nederlandse Gevangeniswezen

Utrecht, 15 november 1971

Excellentie,

Het hoofdbestuur Humanistisch Verbond geeft hierbij uiting aan zijn ernstige bezorgdheid met betrekking tot de situatie waarin het Nederlandse gevangeniswezen zich thans bevindt. Het ziet daartoe duidelijke aanleiding nu zich in een periode van drie maanden in drie strafinrichtingen van justitie ernstige moeilijkheden hebben voorgedaan.

Het hoofdbestuur is er van overtuigd dat de eigenlijke oorzaak der moeilijkheden niet uitsluitend en zelfs niet in de eerste plaats, gezocht moet worden in het falen van funktionarissen bij het gevangeniswezen, of het onredelijk reageren van gedetineerden.

Het is namelijk van oordeel dat de achtergronden van de gesignaleerde moeilijkheden primair gezocht moeten worden bij de onoverbrugbare kloof welke dreigt te ontstaan tussen de leefsituatie binnen de strafinrichtingen en daarbuiten.

Het dringt er daarom bij de regering op aan zo spoedig mogelijk het nodige onderzoek in te stellen naar de tekorten in accommodatie en struktuur der strafinrichtingen, alsmede naar de bejegening van gedetineerden en de positie van funktionarissen in het gevangeniswezen.

De resultaten van dit onderzoek en van reeds eerder gepleegd onderzoek dienen de basis te zijn voor een plan tot werkelijke vernieuwing van het Nederlandse gevangeniswezen. De maatregelen ter uitvoering van een dergelijke, zeer urgente vernieuwing dienen ten spoedigste genomen te worden.

Het hoofdbestuur Humanistisch Verbond is daarbij verder van gevoelens dat in deze vernieuwing het streven de vrijheidsstraf mede dienstbaar te maken aan de voorbereiding op terugkeer der gedetineerden in de maatschappij meer dan tot nu toe beklemtoond moet worden.

Met de meeste hoogachting,

(mr. M. G. Rood)
voorzitter

(dr. A. J. Wichers)
secretaris

Het werk van de Coornhertliga, die zich o.a. ten doel stelt om het instituut gevangenis te bekritisieren, is in het nieuws. De naam van deze bond wijst naar de veelzijdige renaissancist Coornhert, die in ons land geldt als de grondlegger van een menselijker strafstelsel dan het in zijn tijd bestaande. In Humanist 20 schetste F. E. Frenkel ontstaan en ontwikkeling daarvan, de heer H. Bonger gaat nu nader in op Coornherts denkbeelden over misdaad en straf.

Omstreeks het midden van de 16de eeuw ging er een golf van kriminaliteit over ons land. Ontslagen huursoldaten plunderden en stroopten het platteland af, werkloze zee-lui — de Hanze was in verval — trokken in groepen bedelend en stelend door het land en van hun erf verjaagde boeren probeerden in de textielindustrie iets te verdienen, maar ook bijvoorbeeld in Leiden heerste, door de Engelse konkurrentie, grote werkloosheid en armoede. Een vroedschapsresolutie van 1530 vermeldt, dat de armsten dagelijks zeggen: 'Och Lieve Heer, en gaat ons niet voorbij met U gave der heete ziekte (= de pest) want wij liever sterven dan langer leven.'

De geniale Spanjaard Vives, die in Brugge woonde en werkte, is de eerste in Europa geweest die over het maatschappijverschijnsel van armoede geschreven heeft en dit boekje *Over de onderstand aan armen en over de menselijke behoeften* is voor Coornhert en voor zijn Leidse vriend Jan van Hout de inspiratie geweest om zich met de misdaad en de straf bezig te houden.

Als sekretaris van b. en w. van Haarlem had hij te maken met de strooptochten van afgedankte soldaten en als 'liefhebber des ghemeynen nuts' ontvouwt hij zijn ideeën over de straf.

De gebruikelijke straffen in zijn tijd waren doodstraf op zware diefstal, afhakken van hand(en) voor kleinere diefstallen, het afsnijden van oren of voeten en meestal het brandmerken. Van een of andere vorm van reklassering was geen sprake; als verminkte of gemerkte moest zo'n dief maar verder leven, overgeleverd aan de milddadigheid van rijkere en gelukkiger mensen.

Zelf op bevel van Alva in het gevang gegooit, ontwierp Coornhert daar een plan om 'Scadelicke leechgangers ende gesonde troggelaars' (= bedriegers) produktief werk te laten verrichten. De schrijver is een tegenstander van de doodstraf op diefstal.

De eerste schets werd in 1567 geschreven en pas in 1587 werkt Coornhert de schets uit in zijn *Boeventucht*. In die tussenliggende jaren was de kriminaliteit zo toegenomen, dat velen vreesden dat de misdadigers

talrijker zouden worden dan de niet-kriminelen.

Het viel Coornhert op dat de kriminaliteit toenam naarmate de straffen strenger werden. Hij heeft medelijden met de misdadigers: de 'godlievende mensen' moeten 'lust krijgen om henluynen wel te doen'.

Werkeloozen wil hij te werk stellen, maar hij koppelt daaraan controle op de arme buurten om werkschuwen tot arbeid te dwingen en de jongeren een beroepsopleiding te geven. Het verminken van misdadigers moet ophouden en in plaats daarvan moet hun als straf produktief werk worden opgelegd zoals het roeien op schepen voor binnenlands verkeer, landaanwinning 'van de scadelicke Duynen en Meeren' en het bouwen van grote gevangenissen, bestaande uit vele kleine hutten en een grote binnenplaats waar werk verricht kon worden. De gedetineerde zou zo zijn (schamele) kost kunnen verdienen. Coornhert dacht hierbij aan spinnen, weven, houtzagen en andere ongeschoolde arbeid. Ook zou men de gedetineerden bij Publieke Werken kunnen inzetten. Zware misdadigers zouden dan wel gemerkt moeten worden om weglopen te voorkomen.

Dit systeem, schrijft Coornhert, zou twee voordelen hebben: ten eerste zouden de gevangenissen zichzelf economisch kunnen bedruipen en ten tweede zou de maatschappij verlost zijn van de a-sociale elementen. De boeren, niet langer bang voor brandschatting, zouden misdadigers weer durven aan-geven.

Coornherts plan wat betreft de bouw van gevangenissen, werd in 1589 aangenomen en in 1596 — ruim vijf jaar na Coornherts dood — werd de eerste gevangenis op de plaats van het oude Klarissen klooster aan de Heilige Weg in Amsterdam (nu een zwembad) geopend. Leiden volgde en daarna zijn vele gevangenissen, o.a. in Duitsland, naar het Amsterdamse voorbeeld gebouwd. Dat de arbeid in de plaats kwam van een verminking is te danken aan de verlichte strijder voor godsdienstvrijheid, de grote moralist Coornhert.

Het is zinvol dat de Liga, aan het begin van dit artikel genoemd, zijn naam heeft gekozen, ook waar nu de strijd van de moderne kriminologie zich richt tegen het gevangeniswezen zelf. Het is Coornherts grote verdienste dat hij in ons land de eerste is geweest die op de korrelatie tussen armoede en misdaad heeft gewezen.

Hans Wiedeman heeft in Humanist 19 geschreven over het wel en wee in het Vondelpark.

Zijn artikel is verknipt opgemaakt. Leest U het alstublieft nog eens en dan van pagina 6 2e kolom naar midden 1e kolom en weer terug naar kolom 2. Wij maken onze ekskuses aan de heer Wiedeman en aan de lezers voor deze omweg.

De moeilijkheden in het Vondelpark vormen geen op zich zelfstaand plaatselijk probleem. Zij zijn een aspekt van een verschijnsel dat door Frits Wafelbakker wordt geanalyseerd. red.

De jonge mens en het riskante genotmiddel

door Frits Wafelbakker

1

Parallellen

Hoewel drugs niet meer zoveel stof doen opwaaien als aan het begin van dit jaar laat zich vermoeden dat er op het drugfront alleen maar een tijdelijke windstille heerst.

De rekening wordt nu opgemaakt over de afgelopen zomermaanden. Het Vondelpark is wat tot rust gekomen. Velen vrezen dat we met het park op een weg zonder uitzicht zijn terechtgekomen. Anderen hopen dat Amsterdam volgend jaar nog meer dan tevoren een centrum mag worden voor alternatieve jongeren. Paradiso heeft een herwaarderingsfase achter de rug. De eerste besprekingen over zomer 1972 worden gehouden. Beleidsinstanties dienen zich te bezinnen op de verdere aanpak. Moeten we naar een strenger drugbeleid, zoals mensen van de Wereld-gezondheidsorganisaties ons suggereren? Of zijn we juist in Nederland met zijn milde hash-klimaat op de goede weg?

Zijn er eigenlijk mogelijkheden om iets bij te sturen of loopt de overheid toch maar hollend aan achter een ontwikkeling die zich niet laat afremmen?

Stel dat de opkomst van een derde groep riskante genotmiddelen, naast tabak en alcohol, niet is tegen te houden. Bestaat er dan wel de mogelijkheid om misbruik te voorkomen? Anders gezegd: zijn er wegen om het risico van het gebruik van drugs te beperken — en zo ja, welke zijn die wegen?

Preventie is de ruggegraat van het sociaal-geneeskundig denken

Het voorkómen van de problemen, niet het achterna huppelen met een therapie zus of een behandeling zo is het uitgangspunt. Bij het opzetten van preventieve maatregelen is het belangrijk om niet te verdwalen in betuttelend gefriemel. Ik bedoel daarmee dat de aandacht niet te zeer gericht moet worden op details, maar vooral op grote lijnen.

Bij de preventie van drugmisbruik moet dan meteen de vraag rijzen of drugs geïsoleerd benaderd moeten worden — of als slechts één van de drie riskante genotmiddelen.

Bij een ruimere benadering valt daarenboven te overwegen of het gebruik van riskante genotmiddelen door jongeren niet deel uitmaakt van een groter patroon van riskant leven. Misschien is de behoefte aan riskant leven wel een specifieke trek van de jonge mens... en misschien ook nog wel voor een deel van de niet meer zo jonge mensen.

Zo redenerend kan men de kringen, die de steen der preventie in het stille water van de volksgezondheid maakt, steeds groter trekken. We zullen dat niet doen.

In eerste instantie willen we ons beperken tot het gebruik van drie riskante genotmiddelen door jeugdigen en de mogelijke preventie van de risico's van dat gebruik.

Tabak, alcohol én drugs

Ook in de recente Amerikaanse literatuur worden steeds vaker de drie groepen ris-

Ter introductie van de artsen

Frits Wafelbakker (46) arts, is Geneeskundig Inspecteur van Volksgezondheid met als speciale taak de jeugdgezondheidszorg.

In zijn functie heeft hij onder meer te maken met 'health education' — in het Nederlands weinig fraai te vertalen als 'gezondheids-voorlichting en -opvoeding.'

Hij schreef een boekje over 'hygiëne voor jonge mensen' en hij is nu bezig met een drugboekje. Over drugs heeft hij een uitgesproken mening: drugs vormen met tabak en alcohol de riskante genotmiddelen.

Bij jongeren dient drug-gebruik afgezet te worden tegen het grotere geheel van riskant leven, met de vele mogelijkheden tot destructief gedrag.

In vier artikelen schetst hij enkele wegen voor de preventie van het overmatig gebruik van riskante genotmiddelen, waarbij hij eerst de parallellen trekt tussen tabak-, alcohol- en druggebruik (I) om daarna de bestrijding van het tabakroken te bespreken (II) en aan de hand hiervan nader in te gaan op de problematiek van het alcohol- (III) en druggebruik (IV).

kante genotmiddelen, tabak, alcohol en drugs, onder één noemer behandeld. Er zijn een aantal argumenten aan te voeren die de vergelijkbaarheid onderstrepen:

1. De genoemde genotmiddelen zijn alle drie riskant voor de gebruiker

Tabak kan longcarcinoom veroorzaken en het is een belangrijke wortel in de toeneming van hart- en vaatziekten. Alcohol speelt een oorzakelijke rol in de ernstige sociaal-psychologische aandoening die we alcoholisme noemen. Drugs veroorzaken soms een geestelijke, soms een lichamelijke afhankelijkheid en soms beide. Bij ernstige vormen van verslaving is er een reëel dood-risico. Dood door uitputting, door overdosering of door infectie.

2. De maatschappelijke consequenties

De slachtoffers van het gebruik van deze drie riskante genotmiddelen kunnen een aanzienlijke belasting voor de maatschappij betekenen, een financiële belasting, en een binden van mankracht. Denk aan de weken- tot maandenlange ziekenhuisopname van de longcarcinoomlijder en aan de jarenlange begeleiding en ondersteuning van de alcoholist. De van drugs afhankelijke jongere doet, relatief gesproken, nog de minste aanspraak op de gemeenschap. Hem wordt voornamelijk verweten dat hij zijn werkracht vergooit en teert op de gemeenschapsgelden die hij zich kan laten toevoelen uit onze sociale vetpotten.

3. De verslavingsproblematiek

Op deze plaats willen we niet de problemen aanhalen die samenhangen met een definitie van het (verouderde) begrip *verslaving*.

Ook al gebruikt men de modernere term *afhankelijkheid*, of het engelse *dependence*, dan nog kan men met zekerheid zeggen dat we de eigenlijke mechanismen niet kennen. Deze opmerkingen moeten rechtvaardigen dat ik aan de vele onduidelijke pogingen tot indeling er nog een toevoeg. Het lijkt erop dat er twee componenten zijn:

- een bij iedereen aanwezige 'bereidheid tot verslaving', die ook bij proefdieren is aan te tonen. De sterke verbreiding van het tabakroken en de grote resistentie van de rookgewoonte kan men uit deze hoek bezien.
- een klein deel van de bevolking zou werkelijk 'addiction-prone' zijn. Daaronder moet men dan verstaan een geestelijke (en lichamelijke?) geneigdheid of aanleg om slaaf te worden van een middel.

Deze indeling verklaart niets en geeft geen weg aan voor een oplossing van verslavingsproblematiek. Hij wordt hier gegeven om te duiden op een zekere analogie tussen alcoholisme en drug-afhankelijkheid.

4. Het overstapjes-principe

We hebben ook de indruk dat er een zekere 'onderlinge uitwisselbaarheid' bestaat tussen sommige verslavingen. Overmatig alcoholgebruik en hard-druggebruik komen wel eens door elkaar en soms na elkaar voor bij dezelfde groepen jongeren. Eenzelfde soort gebruikersverwantschap

bestaat er ten aanzien van sigaretten en hashish.

Bieden risico, maatschappelijke consequenties, de kans op verslaving en de gebruikers-verwantschap al punten van vergelijking, ook bij de preventie en bestrijding laten zich overeenkomsten signaleren:

5. De functie van de arts

Bij de preventie en de bestrijding van het overmatig gebruik van riskante genotmiddelen lijkt een grotere taak weggelegd voor de psycholoog en de socioloog dan voor de medicus en pharmacoloog. De arts heeft zeker een taak bij de secundaire preventie, dat wil zeggen in het kader van de maatregelen bij reeds opgetreden ziekte of narigheid. Van de arts mag verder verwacht worden dat hij zich realiseert dat één van de wortels van de huidige druggolf ligt in het overmatig gemak waarmee hij zijn arts-en-drugs voorschrijft.

Onder arts-en-drugs verstaan we hier de tranquillizers (rustmakers) en barbituraten (slaapmiddelen), die in grote stromen via spreekkamer en apotheek naar de nachtkastjes vloeien.

Het is niet onmogelijk dat we uit de officiële geneesmiddelenhoek straks ook onze bestrijdingsmiddelen moeten verwachten. Er zijn aanwijzingen dat het mogelijk is om verslavingen chemisch te doorbreken. Daardoor wordt het mogelijk om bij de afhankelijkheid bestaande wederkerige versterking van oorzaak en kwaal teniet te doen.

6. De noodzaak tot objectieve voorlichting

In jongerenkringen gaat altijd een hoon-gelach op als establishmentkringen, die het zo moeilijk hebben met hun eigen tabaks-gehechtheid, zich uitspreken over de gevaren van drug-gebruik. Het 'kijk-naar-je-eigen' ligt voor de hand. Eenzijdige voorlichting over drugs, zonder gelijktijdige benadering van de tabak- en alcoholproblematiek, wordt dan ook als eenzijdig afgewezen.

7. 't Verbieden galgt ende verbetert niet

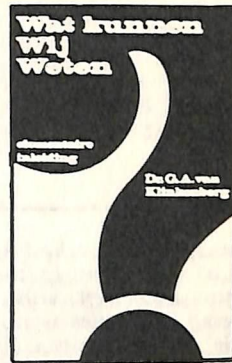
Mensen met een knobbel voor vergelijkende geschiedenis zullen u met groot gemak vertellen dat voor alle drie de riskante genotmiddelen ooit verboden van kracht waren, soms gesanktionerd tot de doodstraf toe. Er zijn ook nu nog landen waar alcohol niet toegestaan is, maar hashish wel. Het is niet overdreven om te zeggen dat een verbod vrijwel nooit remmend heeft gewerkt op het gebruik van genotmiddelen. Misschien moet men zich zelfs afvragen of er van het verbod niet eerder een stimulans tot gebruik is uitgegaan.

Het is niet mijn bedoeling om de indruk te wekken dat alle riskante genotmiddelen *gelijkwaardig* zijn. Ik heb alleen de hoge muren willen slechten, zodat we ook bij de buurgebieden naar binnen kunnen kijken. Tabak en alcohol zijn sociaal aanvaard — zelfs meer dan dat. 'Het is geen man die niet roken kan'; 'Oom Kees gaat voor twaalf borrels nog niet opzij'. Hard drugs echter worden sociaal afgewezen.

Hennep-produkten (de zgn. soft drugs) maken recentelijk een ontwikkeling door van sterk afwijzen (zowel juridisch als sociaal)

tot een accepteren in beperkte kring. Accepteren niet alleen bij bepaalde jeugdcentra en door bepaalde jongeren, maar ook bij sommige ouderen. De industrie heeft zelfs al merknamen wettig gedeponeerd (Acapulco Gold, Grassmaster, Uana-sticks) om geen graantje te missen bij een eventuele hennep-legalisering.

Wat kunnen wij weten

Elementaire inleiding tot de kennis-theorie

Dr. G. A. van Klinkenberg

Tenslotte komt de schrijver tot de conclusie dat de wetenschappen ons nooit een antwoord zullen kunnen geven op de „laatste vragen”, zoals de vraag naar het wezen der dingen en die naar de zin van ons bestaan. Hun taak ligt in het verklarend en voorspellend *beschrijven* van wat ons in de *zintuiglijke ervaring* gegeven wordt. Om een goed beeld te hebben van de inhoud van dit boekje geven wij hieronder de inleiding van de schrijver zelf:

„Van de vier vragen waarin door Immanuel Kant de problemen van de filosofie werden samengeperst: Wat kan ik weten?, Wat moet ik doen?, Wat mag ik hopen?, Wat is de mens?, wordt in dit boekje alleen de eerste vraag beantwoord. Maar aangezien de vragen niet los van elkaar staan zal men er ook uitspraken in vinden over de mens en over het verschil tussen weten en hopen, resp. geloven.

Er is echter een principieel verschil met Kant doordat wij de vragen niet in eerste persoon enkelvoud stellen, maar in de meervoudsvorm. De filosofie is niet (meer) een zaak van en voor enkelingen, zij is een gemeenschappelijke onderneming evenals de wetenschap.

Het boekje is bestemd voor allen, jong en oud, die zich interesseren voor de vraag waarop menselijke kennis berust en hoever haar geldigheid reikt. Complicaties in de problematiek en methodiek die de beginner maar in verwarring zouden brengen werden onbesproken gelaten. Daardoor zullen sommige uitspraken in deskundige oren misschien wat apodictisch klinken; in een elementair boekje is dat niet altijd te vermijden. Wie dieper op bepaalde kwesties wil ingaan zal natuurlijk meer vakfilosofische literatuur moeten raadplegen.”

112 blz.

f 8,90

Bestellingen per giro 58 t.n.v. „De Humanistische Pers”, Utrecht.

Geweten en redelijkheid

De vraag of de overheid het recht heeft individuele gewetens te toetsen is, wat de dienstplicht betreft, vrijwel achterhaald en gedoemd akademies te worden. Maar vooruit, in de nadagen van dit soort inkwisitie heeft het misschien toch nog wel zin om er wat over te filosoferen.

Ik zal proberen aan te knopen bij de beschouwingen hierover in een vorig nummer van Humanist. Van deze drie beschouwingen lijkt me die van Van Dooren het meest principeel en konsekwent. Hoewel ik het met zijn uiteindelijke konklusies volledig eens kan zijn, wil ik bij zijn gedachtegang wel een paar kanttekeningen zetten. Van Praag gaat met wat slagen om de arm voorbij aan de wezenlijke vragen achter het probleem; Pols beperkt zich vnl. tot het ontzenuwen van aantijgingen tegen het functioneren van de Kommissie van Advies inzake, onder verwijzing naar de daaromtrent in juridische regels vastgelegde richtlijnen.

Van Praag en Pols die beiden menen dat de overheid het recht en misschien zelfs de plicht heeft dit gewetensonderzoek te (laten) verrichten, benadrukken enkele malen dat het helemaal geen gewetensonderzoek is, maar een onderzoek naar de ernst van de aangevoerde motieven of het toetsen van een zedelijke beslissing. Ik vraag me wel af, of het maken van zulke subtiële onderscheidingen hier wel relevant is. Van Dooren handhaaft terecht het ook als zodanig in het betreffende artikel 2 van de wet genoemde begrip geweten als de kern van de hele zaak. Aangezien hij dit geweten niet, zoals Pols en Van Praag impliciet schijnen te doen, als een min of meer vastliggende individuele 'beroepsinstantie' ziet, maar als een 'duidelijk kultureel-maatschappelijk bepaald' gegeven, kunnen we de gemaakte onderscheidingen laten voor wat ze zijn, verbale variaties.

Het gaat er om of de overheid het recht en het vermogen heeft om zijn geweten te onderzoeken, resp. mijn zedelijke beslissingen te beoordelen of mijn motieven op hun seriositeit te toetsen, ten aanzien van de oefening in de wapenhandel. Pols maakt me wel een beetje aan het lachen waar hij zijn lezers er op wijst, dat het bovendien niet de overheid zelf is, maar enige (door deze overheid aangewezen) burgers, die het onderzoek verrichten. Het doet er uiteraard minder toe, wie onderzoekt, dan wel op grond van welke criteria dat gebeurt.

Van Dooren ontken dat de overheid het recht zou hebben hem tegen zijn zin tot soldaat om te scholen. (Na Van Urk moeten we ons zelfs gaan afvragen waar de overheid het recht vandaag haalt om 'onze jongens' te invalideren en te ontmenslij-

ken). Maar zijn, Van Doorens, argumentatie daartoe komt niet goed bij mij over. Deze is nl. gebaseerd op de stelling dat een geweten rationeel ondoorgondelijk zou zijn. Het geweten zou alleen dan geraadpleegd (behoeven te) worden, 'wanneer er geen redelijk overtuigend argument meer gegeven kan worden', zegt hij. Ik kan daarin niet met hem meegaan. Wanneer wij het er over eens kunnen zijn dat het geweten het persoonlijk gehanteerde waarden- en normenpakket vormt, dan sluit zulks nog niet uit, dat een argumentatie op grond daarvan voor anderen niet rationeel toegankelijk zou zijn. Dat de argumentatie anderen misschien niet overtuigt is dan een andere zaak, die niets met de rationaliteit, maar met het al of niet aanvaarden van het pakket waarden en uitgangspunten van doen heeft.

'Dienstplicht' onaanvaardbaar

Ik vind de dienstplicht (alleen het woord al is innerlijk strijdig en misleidend) onaanvaardbaar, omdat ik de ideologische doelstellingen van onze huidige krijgsmacht en de weezinwekkende middelen die ze daartoe denken te gebruiken in hoge mate verwerpelijk vind. Ik kan de strijdkrachten niet anders meer zien dan als een barbaarse garantie voor de atlantische machts-groeperingen om hun economische avonturen in eigen land en ver daarbuiten te ondersteunen. Onder bedreiging met het geweld-in-voorraad weten zij histories noodzakelijke maar hun ongewenst voorkomende sociaal-economische veranderingsprocessen te blokkeren. Kortom, als ik me in eigen land bezet voel door de nationale en bondgenootschappelijk duitse en Amerikaanse troepen en daarom weiger er deel van uit te maken, zal deze argumentatie de meeste mensen, naar ik vrees, niet overtuigen. Maar gezien het uitgangspunt (de heersende machts-groeperingen wensen te beschikken over een gewelddadig instrument om hun lukratieve posities te handhaven) vloeit mijn beslissing tot weigeren logies uit het voorgaande voort. Aan de argumentatie valt de logies-rationele consistentie noch de ernst te ontzeggen, deze is m.a.w. met vrucht te onderzoeken en te toetsen.

Worden deze (inderdaad politieke, maar tot zedelijke of gewetensbezwaren verdichte) motieven echter niet ontvankelijk verklaard dan blijkt de kommissie van Pols mijn uitgangspunten niet te kunnen aanvaarden. Ze zullen wel (moeten) vinden dat mijn geweten niet deugt, als ik er naar hun mening al één heb.

Hiermee komen we dicht in de buurt van het huidige dilemma, waarin het gewetensonderzoek de laatste jaren zoetjes aan (?) verzeild is geraakt en waarom er nu voort-

durend zoveel om te doen is.

Tot in het zeer recente verleden vormde de kleine categorie gewetensbezwaarden geen probleem. In het algemeen werden ze gezien als een mengeling van halfzachtheid en een zekere bewonderenswaardige moed, maar in geen geval als een bedreiging van de krijgsmacht zoals het huidige fenomeen van de aperte dienst-weigeraar. En terecht, want de ouderwetse soort gewetensbezwaarden deelde globaal de opvattingen over bv. de legitimiteit van de heersende orde, de soevereiniteit van de staat, de stand van de democratie en het algemeen belang, zoals die zelfs door militairisten worden gehanteerd. Alleen op één punt weken ze af, namen ze een gemeenschappelijke waarde serieuzer dan de anderen, zij weigerden te doden voor de instandhouding van het gemeenschappelijk aanvaarde erfgoed. Vanwege die fundamentele overeenstemming op uitgangspunten hoefde het dan ook niet moeilijk te vallen om de zeer herkenbare gewetensinhoud (het goede geweten) te toetsen. Zij maakten er ook geen enkel punt van. Door de procedure te aanvaarden, bevestigden zij de niet ter discussie staande orde (oorlog kwam nog uit de lucht vallen), die zij enkel geen bloedvergieten waard vonden.

Wanneer Van Dooren de aandacht vestigt op de steeds meer erkende pluriformiteit in de samenleving, dan sluit zijn konstatering aan bij mijn opmerking over de zozeer van de gangbare afwijkende uitgangspunten, die in hun konsekwentie wel tot dienstweigeren aanleiding moeten geven.

Deze uitgangspunten houden een ontkenning in van de legitimiteit van de gegeven voorstelling van zaken, waarop Van Praag (de democratische orde) en Pols (de juridische orde) zich baseren. Het geweten dat gevormd is door twijfels aan de waarachtigheid van het overheidsstreven om vrijheid en rechtvaardigheid te bevorderen kan inderdaad niet door een vanwege diezelfde overheid ingestelde kommissie onderzocht worden. Alleen bij een gemeenschappelijk referentiekader is het mogelijk, en zal er ook voor het algemeen weinig bezwaar tegen bestaan bij degenen, die graag door hun overheid erkenning verkrijgen.

Een onderzoek is dan ook nauwelijks nodig. Ingeval van tegenstrijdige uitgangspunten en dus van zeer van elkaar afwijkende gewetens(inhoud) moet het in die kommissie wel een vruchteloze discussie worden, zo al. In ieder geval lijken me die weigeraars, welke de uitgangspunten waarop het hele dreig- en destructiesysteem is opgetrokken (het agressieve wereldkommunisme dat voortdurend het Vrije Westen naar de keel dreigt te vliegen) niet akseptabel vinden, weinig geschikt 's konings wapenrok te dragen. En als ze dat nou zelf al zeggen, kun je ze, lijkt me, het beste maar geloven. 'Er zullen', zegt Van Dooren, 'altijd wel mensen te vinden zijn, die zich voor het militaire handwerk lenen'. En mocht dat niet zo wezen, laten de overheden zich dan eens gaan afvragen, wie er nou zo nodig een leger op na willen houden.

Frank Janzen

Onderwijsproblemen in Afrika

door R. Buijtenhuijs

Gevraagd naar de beste wegen om de situatie in de Derde Wereld te verbeteren noemt bijna veertig procent van de Nederlandse bevolking onderwijs en beroepsopleiding, en bijna twintig procent industrialisatie, werkgelegenheid en verbetering van landbouwmethoden. Dit blijkt, aldus de Volkskrant van 26 oktober 1971, uit een afgelopen zomer door het NIPO in ons land gehouden opinie-onderzoek. Het onderwijs staat bij ons dus kennelijk zeer hoog in de gunst en dat was, althans gedurende het grootste deel van de zestiger jaren, ook in Afrika het geval. Op de in 1961 te Addis Abeba gehouden Unesco-Konferentie onderschreven de gezamenlijke onafhankelijke Afrikaanse staten nog enthousiast een plan dat o.a. als doel had om uiterlijk in 1980 aan alle Afrikaanse kinderen tenminste lager onderwijs te geven. Ook voor middelbaar en hoger onderwijs werden ambitieuze streefcijfers opgesteld. Legt men op het ogenblik echter het oor te luisteren in kringen van Afrikaanse onderwijsdeskundigen dan hoort men heel andere geluiden. Het oorspronkelijke enthousiasme heeft plaats gemaakt voor matheid en berusting, het optimisme voor ontgoocheling, en het plan van Addis Abeba is reeds halverwege eigenlijk stilzwijgend afgeschreven.

Hoe komt dat? Waren de streefcijfers van Addis Abeba onhaalbaar? Is het zo dat men het onderwijs eenvoudig overschat heeft als faktor die kan bijdragen tot de ontwikkeling? Schort er iets aan het onderwijs zoals dat in Afrika gegeven werd en nog wordt? Heeft men zich wel voldoende afgevraagd welk soort onderwijs er eigenlijk gegeven zou moeten worden om tot economische en sociale ontwikkeling te komen? Het is mijn bedoeling om hier heel in het kort het onderwijs zoals dat op het ogenblik in Afrika gegeven wordt aan een onderzoek te onderwerpen om dan in een volgend artikel op bovenstaande vragen een antwoord te kunnen geven.

De expansie van het onderwijs: meer leerlingen, meer scholen

Het beste kunnen we dan uitgaan van de kwantitatieve problemen waar het Afrikaanse onderwijs op het ogenblik mee worstelt en die voortvloeien uit de enorme expansie van de scholen gedurende de laatste tien jaar. Het plan van Addis Abeba heeft namelijk toch wel enig resultaat gehad en hoewel het merendeel van de Afrikaanse landen nog ver van de streefcijfers afzitten, is het toch zeker zo dat er overal en op alle niveau's een enorme uitbreiding heeft plaatsgevonden. Het is ondoenlijk om hier uitvoerige cijfers te geven en het betse is daarom te volstaan met een willekeurig voorbeeld:

In 1963 deden Remy Clignet en Philip Foster in Ivoorkust een sociologisch onderzoek op alle typen scholen van middelbaar en voortgezet lager onderwijs, en wel onder die leerlingen die aan het eind van dat schooljaar een eind- of tussenexamen moesten afleggen. Ze hadden toen te werken met een groep van totaal bijna 2200 leerlingen. Spelend met de gedachte om datzelfde onderzoek onder precies dezelfde groep leerlingen eens over te doen tien jaar later, in 1973, ben ik aan een ruwe berekening begonnen om te zien hoe groot de groep dan ongeveer zou worden. Het resultaat is verbijsterend. In 1971 was de groep al over de 10.000 man sterk en voor 1973 zal het getal ongetwijfeld oplopen tot zo'n 13.000, hetgeen dus betekent dat de bevolking van deze schoolklassen in tien jaar ten minste verzesvoudigd zal zijn. Op het eerste ge-

zicht zou men geneigd zijn om dit als een succes van het Addis Abeba-plan te beschouwen en men zou zich zelfs af kunnen vragen: wat willen we eigenlijk meer?

Expansieproblemen: middelen, (on)mogelijkheden en tekorten

De enorme expansie heeft echter niet alleen problemen opgelost, maar ook een aantal geschapen. In de eerste plaats zijn de Afrikaanse landen op enorme kosten komen te zitten. De meeste geven op het ogenblik 25% of meer van hun nationale budget aan onderwijs uit en daarmee zitten ze wel ongeveer op het maximum van wat ze kunnen opbrengen. Sommige landen zoals Gabon en Zambia zien kans om van dit geld 80% of meer van hun kinderen naar de lagere school te sturen en voor hen is er dus nog wel hoop, maar er zijn ook landen, met name aan de zuidelijke rand van de Sahara, die zo arm zijn dat ze zelfs met een kwart van hun nationale budget nog maar amper 15% van hun kinderen kunnen bereiken, ondanks alle inspanningen van de laatste tien tot vijftien jaar.

In deze landen is de situatie zonder meer tragisch. Ik heb een expert uit Opper-Volta, waar op het ogenblik ongeveer 12% van de kinderen naar de lagere school gaan, horen zeggen dat dit land misschien in het jaar 2000 25% van zijn kinderen naar school kon sturen, als alle gunstige factoren blijven bestaan. Tot deze gunstige factoren, zo voegde hij eraan toe, moet ik dan ook het huidige zeer hoge sterftecijfer van baby's en

R. Buijtenhuijs (1936), kandidaatseksamen P.S.F. aan de Gem. Universiteit van Amsterdam, verdere studie aan de Ecole Pratique des Hautes Etudes te Parijs onder leiding van prof. G. Balandier. Gepromoveerd aan de Sorbonne te Parijs op Le mouvement 'mau-mau' une révolte paysanne et anti-coloniale en Afrique noire (Mouton, La Haye - Paris, 1971). Van 1968 tot 1970 werkzaam op onderwijsgebied als assistent-deskundige van het Bureau Régional pour l'Education van de Unesco te Dakar (Senegal). Op het ogenblik als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Afrika Studie Centrum te Leiden.

kleuters rekenen. Het is dus niet verwonderlijk dat de voor het onderwijs verantwoordelijke mensen in deze landen weinig optimistisch zijn, en het veel te ambitieuze plan van Addis Abeba, dat de fout heeft gemaakt continentale streefcijfers te geven zonder rekening te houden met de regionale verschillen, heeft hier in wezen meer kwaad dan goed gedaan.

Ook in die landen die het streefcijfer van Addis Abeba wel hebben gehaald of er hard naar op weg zijn, heeft de enorme expansie van het onderwijs enkele bestaande wankele evenwichten verstoord: de leerlingenvloed kan niet worden opgevangen bij gebrek aan onderwijzers. Het is nogal gemakkelijk om per decreet te verklaren dat vanaf die en die dag alle kinderen tot de lagere school zullen worden toegelaten. Soms is het ook nog wel mogelijk om voor een aantal van deze kinderen op scholen gelijkende lemen of rieten bouwseltjes op te trekken, vooral omdat de plaatselijke bevolking, die van het onderwijs voor haar kinderen gouden bergen verwacht, maar al te graag bereid is om hierbij de helpende hand te bieden. Het kost echter jaren en jaren om een goede onderwijzer op te leiden, om maar niet eens van de kosten te spreken. De onderwijsopleiding is dan ook in Afrika snel achtergeraakt op de onderwijsinflatie, met als gevolg dat er op het ogenblik duizenden mensen voor de klas staan voor wie zelfs de term onbevoegd eigenlijk nog een euphemisme is, en die bovendien veelal nog erg jong en onervaren zijn. In het middelbaar onderwijs wordt dit probleem op het ogenblik nog verhuuld door het grote aantal buitenlandse leraren die in het kader van de ontwikkelingshulp worden uitgezonden, maar als deze hulp plotseling geheel of gedeeltelijk weg zou komen te vallen, zou de ramp niet te overzien zijn. Uiteraard gaat dit alles, vooral op de lagere scholen waar de stoplap van de ontwikkelingshulp al niet meer werkt, ten koste van de kwaliteit van het onderwijs.

De kwaliteit wordt ook nog door een ander — gedeeltelijk ook weer budgettaire — probleem bedreigd. Op een begroting van onderwijs, en zeker in Afrika, vormt de post salarissen één van de grootste lopende posten (vaak tot 90% van het totaal). Op deze post is moeilijk te bezuinigen, tenzij men onderwijzers zou ontslaan, hetgeen bij de huidige onderwijsexpansie onmogelijk is, of hun salarissen zou verlagen, hetgeen niet erg eerlijk zou zijn en in de meeste Afrikaanse landen politiek onmogelijk, omdat

de onderwijzers numeriek een grote groep van het gehele arbeidsleger uitmaken en dus een sterke pressiegroep kunnen vormen. Bezuinigingen op het budget zijn alleen mogelijk ten koste van de leermiddelen en zo ontstaat er op het ogenblik in Afrika de situatie dat er hoe langer hoe meer kinderen onderwezen worden door steeds minder gekwalificeerd personeel dat beschikt over steeds minder lesmateriaal, met inbegrip van onontbeerlijke zaken als papier en krijt; vandaar dat de Afrikaanse onderwijs-expansie gedeeltelijk een inflatie genoemd moet worden.

De officiële cijfers geven een te fraai beeld van de werkelijkheid

De situatie heeft op haar beurt natuurlijk tot gevolg dat het aantal zittenblijvers en uitvallers op Afrikaanse scholen enorm groot is. Omstreeks 1965 was dat b.v. in de Franstalige Afrikaanse landen nog zo dat in 8 van de 13 landen die deze groep telde van de tien kinderen die er in een bepaald jaar aan een lagere schoolcarrière begonnen er voor het eind van dat jaar al weer minstens drie of zelfs meer verdwenen waren. In het Engelse systeem wordt veelal het principe van automatisch overgaan toegepast en de cijfers liggen daar dus wat gunstiger, maar in het algemeen is het toch zo dat het Afrikaanse lager-onderwijs er, in beeld gebracht, uitziet als een pyramide met een zeer brede basis die naar boven toe vrij snel versmalt. Aan het eind van het systeem vindt men dan nog maar de helft of minder van het oorspronkelijke aantal leerlingen terug, en van diegenen die het onderwijs met een diploma afsluiten heeft het overgrote deel dan nog één of meerdere malen gedoubleerd. Uiteraard is dit een enorme geldverspilling, met name bij die leerlingen die de lagere school verlaten voor ze het einde van het vierde jaar hebben bereikt. Men neemt op het ogenblik namelijk als vuistregel aan dat een kind dat voor die tijd de school verlaat weer spoedig zal te-

rugvallen tot een staat van volledig analfabetisme. In dergelijke gevallen kan men dan ook zonder meer van weggegooid geld spreken. De stelling dat onderwijs een goede investering is moet alleen om deze reden al met een zekere voorzichtigheid gehanteerd worden. Het kan een goede investering zijn mits... (hierover graag in Humanist 22).

Een aantal vooraanstaande humanisten in binnen- en buitenland verleenden hieraan hun medewerking door hun bijdragen. De buitenlandse artikelen zijn in het Nederlands vertaald.

Gebonden f 14,90; ingenaaid f 11,90; 214 blz.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

GESCHIEDENIS VAN HET SEKSUELE PROBLEEM, 3e druk

Dr. J. M. W. van Ussel

Er staat veel in dit boek over de seksualiteit, veel meer dan u verwacht en dan waarvan men in voorbije eeuwen weten wilde.

De historicus Van Ussel heeft eens precies nagegaan waar de oorzaak van ons 'seksuele probleem' ligt. Hij vond die in de 16e eeuw, toen de mens, emanciperend tot grotere vrijheid, in zijn zelfbewustzijn praalhans werd; lagere hartstochten werden verdoezeld achter veel kant en geheimzinnigdoenerij.

Dr. van Ussel illustreert hoe deze verdoezeling en verkeerde voorlichting kulmineren in de victoriaanse preutsheid der 19e eeuw en hoe daarna het inzicht doorbreekt dat niets menselijks vreemd is. Dat dit inzicht nog in onze dagen in alle hevigheid wordt aangevochten, bewijst hoever de traditiegebonden mens nog af is van zijn volledige emancipatie. Het bewijst ook het nut van dit boek.

440 blz.

f 19,25

Te bestellen per giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers - Utrecht.

Het zal zo ongeveer een jaar of zeventien geleden zijn dat er iedere dag een bakker bij ons kwam met brood en koek. Dat was een merkwaardige man. Hij kreeg vaak een kopje koffie van me en dan praatten we wat en zo kwam ik te weten dat hij Esperantist was. Hij had een poosje gecorrespondeerd met een Japanner in 't Esperanto en hij ging vroeger veel naar Esperantistenkongressen. Zijn huwelijksreis had hij gemaakt op een vrachtboot naar Leningrad en hij was ettelijke keren in Parijs geweest, in allerlei stegen en sloppen en achterbuurten. Bovendien wist hij bijna alles van opera's, waar hij dikwijls met zijn vrouw naar toe ging, op 't schellinkje, want duurdere plaatsen konden ze niet betalen.

Op een keer vroeg hij me, of het me nooit verwonderd had, dat hij en zijn vrouw geen kinderen hadden, ofschoon ze toch allebei dol op kinderen waren. 'Nee', zei ik naar waarheid, 'daar heb ik nooit bij stilgestaan'. Toen ontvouwde hij me een voor die tijd niet zo alledaagse theorie, die erop neer kwam, dat het eigenlijk ontverantwoordelijk is om in deze wereld kinderen te hebben. Ook daar had ik nooit bij stilgestaan. Er scharrelden drie peuters om ons heen en daar hadden mijn man en ik plezier in. We wilden proberen er goede, verantwoordelijke mensen van te maken die, naar we hoopten

op hun beurt ook weer hun steentje zouden bijdragen tot, laten we 't groot zeggen, het verbeteren van de wereld en die ervoor dóór willen knokken, als wij ernstig meer zijn. Meer kun je tenslotte niet doen maar als alle mensen, die ernst maken met hun levens- en wereldbeschouwing, 't nu maar boutweg laten afweten en zeggen: 'Ik doe wat ik kan en verder zal 't mijn tijd wel uitduren', aan wie is het mensdom dan uiteindelijk overgeleverd! Zo ongeveer zei ik het tegen de bakker maar hij geloofde er niet in en we spraken er niet meer over. Nu, na zeventien jaar, zijn het mijn kinderen, die met hetzelfde probleem worstelen als onze bakker destijds. Dat kwam naar aanleiding van twee krantenberichten. Het ene stond in het Parool: aan het Noordzeekanaal staat een dichtgemetselde fabriekshal van Philips-Duphar, waar in 1963 door een explosie zo'n gevaarlijke giftstof vrijkwam dat het nu nog niet verantwoord is om die hal te slopen vanwege het gevaar dat de slopers lopen om een ongesnelijke huidziekte op te doen. In die fabriek werd een ontbladeringsmiddel gemaakt; zwaar giftig, zoals in Vietnam gebruikt wordt. Konijnen en ratten overleefden hun verblijf in die hal niet. Nu zit Philips-Duphar toch niet stil want in Weesp zijn ze, volgens een artikel in de Nieuwe

Linie, waar mijn oudste dochter mee aan kwam, druk doende om in opdracht van de Nato een zenuwgas te ontwikkelen, dat waterreservoirs kan besmetten met een zenuwziekte. 't Kan ook als insecticide dienst doen, dan vallen binnen een straal van 5 à 600 meter alle insecten in een paar tellen dood neer. Ze beschikken daar in Weesp ook over afvalstoffen, waar vissen bloemkoolgezwellen van krijgen maar die zijn nog goedaardig vergeleken bij de gevolgen van dat zenuwgas. Natuurlijk wordt dat eerst terdege uitgeprobeerd op apen en andere onschuldige dieren maar als die dan voldoende geteisterd naar lichaam en geest uit de behandeling tevoorschijn komen, dan mag het voor ons gebruikt worden. Ik vraag me wel eens af, wie denken dit uit en wie voeren dit uit? Zouden die mensen ook kinderen hebben? 'Pappie gaat naar z'n werk, zenuwgas helpen maken en dieren ermee martelen. 't Is bijna zover, dat het gelukt is! Nog een paar apen en dan kan het naar Vietnam, of naar Angola!' Zou zo iets nou voldoening geven? 'Ik geen kinderen', zeiden onze dochters en ik dacht weer aan de bakker en ik zei iets van verantwoordelijke mensen en ze keken me aan. Het klonk niet zo erg overtuigend.

Ans Spigt